

Research Paper

The Role of the International Criminal Court in Realizing the Goals and Promoting Human Rights and Explaining Its Geopolitical Dimensions

Arsalan Kamaei¹, Abdolmohammad Afrough^{*2}, Abbas Basiri³

1. PhD student in Public International Law, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.
2. Assistant Professor, Department of International Law, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Law, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 357-376

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *International Criminal Court, Human Rights, Criminal Justice*

Abstract

Friendly human rights is a global issue and guaranteeing its compliance also requires global solutions. One of the ways to support and guarantee the observance of friendly human rights is the existence of executive mechanisms. Therefore, international mechanisms are needed to protect friendly human rights in the international arena. On the other hand, the last step in the development process of legal regimes is the incorporation of criminal rules in support of the principles and rules of that system. Meanwhile, the International Criminal Court is a new legal structure to prosecute the perpetrators of international crimes and human rights violators. By creating a link between peace and international security and criminal justice, the said court has been connected with the category of human rights and humanitarian rights, which, in the light of its statute, can play an important role in promoting human rights-friendly policies. The interpretation of the rules of the statute based on friendly human rights, the nature of friendly human rights, international crimes subject to the jurisdiction of the court, etc., all indicate the evolution and evolution of international criminal law towards the organized protection of friendly human rights and criminal treatment of violations. The fundamental human rights are friendly. But the main issue considered in this article is what is the role of the International Criminal Court in realizing the goals and promoting human rights and explaining its geopolitical dimensions? According to such an approach, this research seeks to answer the above question with a descriptive.

Citation: Kamaei, A., Afrough, A., Basiri, A. (2024). **The Role of the International Criminal Court in Realizing the Goals and Promoting Human Rights and Explaining Its Geopolitical Dimensions.** *Geography (Regional Planning)*, 14 (56), 357-376

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.485148.4152

* **Corresponding author:** Abdolmohammad Afrough, **Email:** afrough.abdolmohammad@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Human rights are a global issue and ensuring their observance also requires global solutions. One of the ways to protect and ensure the observance of human rights is the existence of enforcement mechanisms. Therefore, international mechanisms are needed to protect human rights in the international arena. On the other hand, the last step in the process of developing legal regimes is the application of criminal rules in support of the principles and rules of that system. In the field of international law, justice is an essential part of maintaining peace. In this sense, the realization of international peace and security, which is one of the main goals of international law, requires the realization of justice. Therefore, to ensure the protection of humanitarian justice at the international level as one of the components of international peace and security, the existence of an international criminal mechanism is necessary. Within the framework of the Statute of the Court, criminal justice, which is carried out through the prosecution, trial and punishment of human rights violators, can be realized, but it is difficult to comment on the overall impact of the Court on the development of humanitarian law. On the one hand, any assessment of the role of courts in the development of humanitarian law is difficult in itself, and on the other hand, although the very existence of the Court, regardless of the issuance of judgments, can itself portray the positive approach of the Court in the protection of human rights. One of the functions of the Court's complementary jurisdiction in the implementation of international humanitarian law is to create deterrence and maintain peace, but the possible deterrent effect of the Court's actions in order to promote the guarantee of the implementation of international humanitarian law provisions has not yet been proven. With regard to the main question of what obstacles and challenges does the Court face in the current conditions of the international community, despite its capacities, in order to enhance its capabilities and guarantee the implementation of humanitarian law? In order to answer this question, the relationship between humanitarian law and international criminal law in the Statute of the Court will first be addressed, and then, while describing the Court's capacities in the

field of strengthening and promoting the guarantees of the implementation of international humanitarian law, the practical and executive obstacles and challenges it faces will also be explored.

Methodology

This research seeks to answer the question of what obstacles and challenges does the Court face in the current conditions of the international community, despite its capacities, in order to enhance its capabilities and guarantee the implementation of humanitarian law?

Results and Conclusion

Ensuring the rules in every legal system has a unique position. In this regard, international humanitarian law and international criminal law enjoy extensive interactions and connections in the field of formal and substantive rules. These two areas in the system of public international law have been influenced by other organs of the United Nations, such as the General Assembly, the Security Council and the International Court of Justice, and have followed a path of growth and evolution, and have led to substantive enrichment in both legal systems. In fact, the effects of international criminal law on the development of international humanitarian law have been that it has led to the development, refinement and disambiguation of international humanitarian law and has led to the interpretation of a significant volume of the substantive rules of this legal system. The Statute of the Court has repeatedly used the idea of humanitarian law and the components of this type of law in advancing the judicial policies of the Court, each of which provides an opportunity for the development of humanitarian law. However, the Court is only part of the initial steps in the process of combating impunity. The Court's jurisprudence in this regard can only be seen in the context of the Court's Statute as a perspective on the future state of humanitarian law. In addition to the limitations that the Court currently faces as challenges in the international community, the principle of legality of crimes and penalties does not allow the Court to have a broad understanding of the concept and instances of humanitarian law. In order for the Court to be an effective instrument in responding to international crimes, it must have compulsory jurisdiction. An independent and efficient

Prosecutor is essential for prosecuting international crimes. The current practice, which is based on the consent of States, cannot effectively contribute to the establishment of international criminal justice. The establishment of the International Criminal Court, although it has jurisdiction only to address the most important and serious war crimes, is a sign of the convergence of international law as opposed to its disintegration, and it shows how international criminal law, with the help of another branch,

international humanitarian law, is advancing and becoming effective in this field. Ultimately, in the light of a realistic perspective, one cannot expect a miracle or a great revolution in the Court's performance in protecting humanitarian rights, but it can be claimed that with the establishment and operation of the Court, an important step has been taken in ending impunity in the field of fundamental violations of humanitarian rights.

References

1. "International Responsibility of States Arising from the Failure to Implement the Decisions of the International Criminal Court", *Monthly Journal of Research of Nations*, No. 22, 2017. [In Persian]
2. • Nadya Sadat, Leila, "Understanding the Complexities of International Criminal Tribunal Jurisdiction", *Routledge Handbook of International Criminal Law*, William A. Schabas & Nadia Bernaz (eds.), Routledge, 2011.
3. • Nsereko, Daniel David Ntanda, "The ICC and Complementary in Practice", *Leiden Journal of International Law*, Vol. 26, 2013.
4. • Schabas, William A. & Mohamed M. El Zeidy, "Article 17: Issues of Admissibility", *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, Otto Triffterer & Kai Ambos (eds.), C.H. Beck. Hart. Nomos, 2011.
5. • Scharf, Michael P., "Universal Jurisdiction and the Crime of Aggression", *Harvard International Law Journal*, Vol.53(2), 2012.
6. Aghai Jannat Makan, Hossein and Qureshi, Seyyed Mohammad Jafar, "International Criminal Legal Mechanisms for Prosecuting Takfiri Terrorists in Syria", *Foreign Policy Quarterly*, No. 4, 2013. [In Persian]
7. Alai, Mustafa, "International Criminal Court, Human Rights and the Issue of Accession", in; Eshaq Al-Habib, *The International Criminal Court and the Islamic Republic of Iran*, Tehran: Ministry of Foreign Affairs, 1999. [In Persian]
8. Bagherzadeh, Rezvan and Ranjbarian, Amir Hossein, "The Foundation of the Implementation of Humanitarian Law: The Obligation of States to Observe and Guarantee the Observance of Humanitarian Law", *Quarterly Journal of Public Law Research*, No. 46, 1394. [In Persian]
9. Bahman Tajani, Shahram, "Sovereignty and the Responsibility to Protect in the Light of International Criminal Law", *Quarterly Journal of World Politics*, No. 1, 1394. [In Persian]
10. Balasco, Lauren Marie, "The International Criminal Court as a Human Security Agent", *The Fletcher Journal of Human Security*, Vol. 28, 2013.
11. Bantekas, Lias & Susan Nash, *International Criminal Law*, 3ed Ed., London-NewYork, Routledge-Cavendish, 2007.
12. Beigzadeh, Ebrahim, "The Crime of Genocide and Crimes Against Humanity in the Statute of the International Criminal Court", *Journal of Legal Research*, Nos. 21-22, 1998. [In Persian]
13. Bekou, Olympia, "The ICC and Capacity Building at the National Level", *International Criminal Justice: The Law and Practice of the International Criminal Court*, Carsten Stahn(ed), Oxford University Press, 2015.
14. Burke-White, William, *A Community of Courts: Toward A System of International Criminal Law Enforcement*, *Michigan Journal of International Law*, Vol. 24, Fall 2003.
15. Casse, Antonio, *International Criminal Law*, translated by Hossein Piran et al., Tehran: Jangal Publications, first edition, 2008. [In Persian]
16. Cassese, Antonio, *International Law*, 2nd ed., Oxford University Press, 2005.
17. Dalkhosh, Alireza, *Countering International Crimes: The Commitment of States to Cooperation*, Tehran: Shahr Danesh Legal Studies and Research Institute, 1st edition, 2011. [In Persian]
18. Dannenbaum, Tom, "Why Have We Criminalized Aggressive War?", *The Yale Law Journal*, Vol. 126(5), 2015.

19. Dicker, Richard, "A Flawed Court in Need of Credibility", *New York Times*, (New York, 1 May), 2012.
20. Dihim, Alireza, *An Introduction to International Criminal Law in the Light of the Statute of the International Criminal Court*, Tehran: Office of Political and International Studies, first edition, 1380. [In Persian]
21. Dock, Marie-Claude, "Le retrait des membres des organisations internationales de la famille des Nations Unies", *AFDI*, 1994.
22. Greenwood, Christopher, "Historical Development and Legal Basis", in: *The Handbook of International Humanitarian Law*, Dieter Felck (ed.), 2nd ed., Oxford University Press, 2008.
23. Heller, Kevin Jon, "The Shadow Side of Complementarity: The Effect of Article 17 of the Rome Statute on National Due Process", *Criminal Law Forum*, Vol. 17(3-4), 2006.
24. Henkertz, Jean-Marie and de Svaldbeck, Louis, *Customary International Humanitarian Law (Volume 1 of the Rules)*, translated by the International Affairs Office of the Judiciary of the Islamic Republic of Iran and the International Committee of the Red Cross, first edition, Majd Publishing, 2008. [In Persian]
25. Hosseini, Seyed Ebrahim and Muridifar, Hossein, "The Problem of the Scattering of Competence to Determine the Occurrence of Aggression in the International Sphere", *Quarterly Journal of Law Excellence*, No. 2, 1392. [In Persian]
26. Jurdi, Nidal Nabil, "The Complementarity Regime of the International Criminal Court in Practice: Is It Truly Serving the Purpose? Some Lessons from Libya", *Leiden Journal of International Law*, Vol. 30(1), 211-235, 2017.
27. Jurdi, Nidal Nabil, "The Domestic Prosecution of the Crime of Aggression after the International Criminal Court Review Conference: Possibilities and Alternatives", *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 14(2), 2013.
28. Kaul, Jur. H. C. Hans-Peter, *Human Rights and the International Criminal Court*, At the International Conference: "The Protection of Human Rights through the International Criminal Court as a Contribution to Constitutionalization and Nation Building", 21 January, 2011.
29. Court as a Contribution to Constitutionalization and Nation Building", 21 January, 2011.
30. Kleffner, Jann K., *Complementarity in the Rome Statute and National Criminal Jurisdictions*, Oxford University Press, 2008.
31. Knoops, Green-Jan Alexander, *Theory and Practice of International and Internationalized Criminal Proceedings*, Hague, Kluwer Law International, 2005.
32. Kriangsack, Katie Shiazari, *International Criminal Law*, Translated by Hossein Aghaei, Tehran: Jangal Publications, Second Edition, 2008. [In Persian]
33. Lesani, Seyed Hesameddin and Yadai Amnab, Mohsen, "The Possibility of Addressing ISIS Crimes in the International Criminal Court from the Perspective of International Law", *Foreign Policy Quarterly*, No. 4, 2015. [In Persian]
34. Mir Mohammad Sadeghi, Hossein, *International Criminal Court*, Tehran, Dadgostar Publishing House, 2nd edition, 2004. [In Persian]
35. Moazami, Shahla and Namamian, Peyman, "The Third Generation of International Criminal Courts; Achievements, Norms and Challenges", *Criminal Law Research Quarterly*, No. 11, 2015. [In Persian]
36. Momtaz, Jamshid, *The Jurisdiction of the International Criminal Court in Prosecuting Individuals Accused of Committing War Crimes with Emphasis on the Effects of the Accession or Non-Accession of the Islamic Republic of Iran to the Statute of the Court*, International Criminal Court and the Islamic Republic of Iran, first edition, Office of Political and International Studies, Tehran: Printing and Publishing Center of the Ministry of Foreign Affairs, 1378. [In Persian]
37. Mousizadeh, Reza and Aminian, Akbar, *The Islamic Republic of Iran and the International Criminal Court*, Tehran, Strategic Studies Research Institute, First Edition, 2011. [In Persian]
38. Mundis, Daril A, *New Mechanism for the Enforcement of International Humanitarian Law*, *American Journal of International Law*, 2001.
39. Mundis, Daril A, *New Mechanism for the Enforcement of International Humanitarian Law*, *American Journal of International Law*, 2001.

40. Natarajan, Mangai & Antigona Kukaj, "The International Criminal Court", *International Crime and Justice*, Mangai Natarajan (ed.), Cambridge University Press, 2011.
41. Norouzi, Meysam, "Dimensions and Reciprocal Processes of International Humanitarian Law and International Criminal Law in the Field of Formal Rules", *Monthly Journal of Research of Nations*, No. 21, 2017. [In Persian]
42. Oberleitner, Gerd, *Global Human Rights Institutions: Between Remedy and Ritual*, United Kingdom, Policy Press, 2007.
43. Ramazan Ghavamabadi, Mohammad Hossein and Bahmai, Mansour, "Implementing International Criminal Justice in Africa; Obstacles and Solutions", *Quarterly Journal of Public Law Studies*, No. 1, 2017. [In Persian]
44. Ramazan Ghavamabadi, Mohammad Hossein, "The Establishment of the African Criminal Court: Myth or Reality", *Justice Legal Journal*, No. 86, 2014. [In Persian]
45. Rezavifard, Behzad and Nasrollahi Shehri, Nima, "Different Forms of Conflict of Jurisdiction in International Criminal Law in the Light of the Statute of the International Criminal Court", *Journal of Legal Studies*, No. 2, 2016. [In Persian]
46. Sabzvarinejad, Hojjatollah and Namamian, Peyman, "Evaluation of International Legislative Criminal Policy in Pursuing Terrorism by Recourse to Universal Jurisdiction", *Criminal Law Mission Quarterly (Hazrat Masoumeh University "S.A.")*, No. 2, 2014. [In Persian]
47. Safaei Atashgah, Hamed and Salami, Mehrdad, "The Responsibility of Heads and Military of Aggressor States in the Statute of the International Criminal Court", *International Police Studies Quarterly*, No. 19, 2013. [In Persian]
48. Salhi, Javad, "Exercising the Supplementary Jurisdiction of the International Criminal Court in Internal Violence in the Context of the Inaction of the Kenyan State", *Public Law Studies Quarterly*, No. 3, 2018. [In Persian]
49. Salimi Torkmani, Hojjat, "Reflections on the Capacities of International Criminal Court", *Journal of Criminal Law Doctrines*, No. 13, 2017. [In Persian]
50. Shabath, William A., *An Introduction to the International Criminal Court*, translated by Seyyed Bagher Mir Abbasi and Hamid Elhovie Nazari, Tehran: Jangal Publications, first edition, 1384. [In Persian]
51. Shari'at Bagheri, Mohammad Javad, "A Look at the Statute of the International Criminal Court", *Legal Perspectives Quarterly*, No. 12, 1377 [In Persian]
52. Tamoshat, Christian, *Human Rights*, translated and written by Hossein Sharifi Taraz-Kuhi, Tehran: Mizan Publishing, first edition, 2007. [In Persian]
53. Vakil, Amir Saad, *Public International Law*, Vol. 2, Tehran: Majd Publications, first edition, 2011. [In Persian]
54. Zakirian, Mehdi, *Key Concepts of International Human Rights*, Tehran: Mizan Publishing, first edition, 2013. [In Persian]
55. Zamani, Seyed Ghasem and Hosseini Akbarnejad, Haleh, "International Society and Global Criminal Justice", *Quarterly Journal of Public Law Studies*, No. 3, 2015. [In Persian]
56. Ziaei Bigdali, Mohammad Reza, *International Humanitarian Law*, Tehran: Ganj Danesh Library, First Edition, 2013. [In Persian]
57. Ziaei, Yasser and Hakimiha, Saeed, "Legal Conditions for Exercising Universal Jurisdiction in International Law", *Public Law Research Quarterly*, No. 53, 2016. [In Persian]

مقاله پژوهشی

نقش دیوان بین المللی کیفری در تحقق اهداف و پیشبرد حقوق بشر و تبیین ابعاد ژئوپلیتیک آن

ارسلان کمایی - دانشجوی دکتری حقوق بین الملل عمومی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

عبدالمحمد افروغ* - استادیار، گروه حقوق بین الملل، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

عباس بصیری - استادیار، گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۳۷۶-۳۵۷</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>حقوق بشر دوستانه یک مسئله جهانی است و تضمین رعایت آن نیز راهکارهای جهانی می طلبد. یکی از راه های حمایت و تضمین رعایت حقوق بشر دوستانه، وجود سازوکارهای اجرایی است. از این رو برای حمایت از حقوق بشر دوستانه در عرصه بین المللی نیاز به سازوکارهای بین المللی است. از سوی دیگر، آخرین گام در فرایند توسعه رژیم های حقوقی، تعبیه قواعد کیفری در حمایت از اصول و قواعد آن نظام است. در این میان، دیوان کیفری بین المللی ساختار حقوقی نوینی برای تعقیب مرتکبین جنایات بین المللی و ناقضان حقوق انسانهاست. دیوان مزبور از طریق ایجاد پیوند بین صلح و امنیت بین المللی و عدالت کیفری با مقوله حقوق بشر و حقوق بشردوستانه ارتباط یافته است که در پرتو اساسنامه اش، می-تواند نقش مهمی در پیشبرد سیاست های حقوق بشر دوستانه داشته باشد. تفسیر قواعد اساسنامه بر اساس حقوق بشر دوستانه، ماهیت حقوق بشر دوستانه جنایات بین المللی مشمول صلاحیت دیوان و... همگی دال بر تحول و تکامل حقوق کیفری بین المللی به سمت حمایت سازمان یافته از حقوق بشر دوستانه و برخورد کیفری با نقض های بنیادین حقوق بشر دوستانه می باشد. اما مساله اصلی مدنظر نوشتار حاضر این است که نقش دیوان بین المللی کیفری در تحقق اهداف و پیشبرد حقوق بشر و تبیین ابعاد ژئوپلیتیک آن چگونه است؟ با توجه به چنین رویکردی، این پژوهش با روشی توصیفی و تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای و اسنادی در پی پاسخگویی به پرسش مطرح شده فوق است.</p>

واژه های کلیدی:

دیوان بین المللی کیفری، حقوق بشر، عدالت کیفری

استناد: کمایی، ارسلان؛ افروغ، عبدالمحمد؛ بصیری، عباس (۱۴۰۳). نقش دیوان بین المللی کیفری در تحقق اهداف و پیشبرد حقوق

بشر و تبیین ابعاد ژئوپلیتیک آن. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۴ (۵۶). صص: ۳۷۶-۳۵۷

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.485148.4152

مقدمه

حقوق بشر دوستانه یک مسئله جهانی است و تضمین رعایت آن نیز راهکارهای جهانی می‌طلبد. یکی از راه‌های حمایت و تضمین رعایت حقوق بشر دوستانه، وجود سازوکارهای اجرایی است. از این رو برای حمایت از حقوق بشر دوستانه در عرصه بین‌المللی نیاز به سازوکارهای بین‌المللی است. از سوی دیگر، آخرین گام در فرایند توسعه رژیم‌های حقوقی، تعبیه قواعد کیفری در حمایت از اصول و قواعد آن نظام است (Bantekas & nash, 2007: 18). در عرصه حقوق بین‌الملل، عدالت جزء ضروری حفظ صلح است (Human Rights Watch, 2008: 6). بدین معنا که تحقق صلح و امنیت بین‌المللی که یکی از اهداف اصلی حقوق بین‌الملل است، مستلزم تحقق عدالت است. بنابراین برای تضمین حمایت از عدالت بشری در سطح بین‌المللی به عنوان یکی از مولفه‌های صلح و امنیت بین‌المللی، وجود یک سازوکار کیفری بین‌المللی لازم است. لزوم برخورد سازمان یافته کیفری بین‌المللی با نقض‌های بنیادین حقوق بشر دوستانه، به محاکم نورنبرگ و توکیو در پایان جنگ جهانی دوم برمی‌گردد. اما فرایند عدالت کیفری بین‌المللی از آن تاریخ تا سال ۱۹۹۳ همواره به صورت غیر فعال بوده است و ناقضان حقوق بشر دوستانه، کمتر در محضر محاکم کیفری بین‌المللی محاکمه می‌شدند. اما به تدریج درخصوص برخی از ارزش‌های بنیادین بین‌المللی از جمله حمایت از بشریت در مقابل تعرض‌های مختلف، نوعی توافق و انسجام حاصل شد (بیگ زاده، ۱۳۷۷: ۹۹) و با ایجاد محاکمی همچون دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق و دادگاه کیفری بین‌المللی برای رواندا، دادگاه‌های ویژه تیمور شرقی و سیرالئون، بحث عدالت کیفری سازمان یافته برای نقض‌های گسترده، فاحش و نظام یافته حقوق بشر دوستانه مطرح شد. گرچه تاسیس چنین محاکمی در راستای قضایی نمودن حمایت از حقوق بشر دوستانه بود، برای بسط و توسعه چنین حمایتی، نیاز به محاکمی با صلاحیت گسترده‌تر بود. در واقع طرح ایجاد یک محکمه کیفری بین‌المللی که در کنوانسیون‌هایی هم چون ۱۹۷۳ منع آپارتاید و ۱۹۴۸ منع نسل‌کشی ... از آن یاد شده است، مستلزم تاسیس محکمه‌ای دائمی و جهانی بود. در این راستا با تشویق سازمان‌های حقوق بشری و حمایت دولت‌ها و سازمان ملل متحد، دیوان کیفری بین‌المللی (زین پس دیوان) به عنوان اولین محکمه کیفری دائم و جهانی در سال ۱۹۹۸ تاسیس و با تودیع شصتین سند تصویب در ژوئیه ۲۰۰۲ عملاً کار خود را شروع کرد (سلیمی ترکمانی، ۱۶۷: ۱۳۹۶).

در چارچوب اساسنامه دیوان، عدالت کیفری که از طریق تعقیب، محاکمه و مجازات ناقضان حقوق بشر دوستانه صورت می‌گیرد، قابل تحقق است و دیوان در این زمینه از ظرفیت‌های مطلوبی برخوردار است. اما اظهارنظر و نتیجه‌گیری کلی در خصوص تاثیر کلی دیوان بر توسعه حقوق بشر دوستانه مشکل است (Balasco, 2013: 49-51). چرا که از یک سو هرگونه ارزیابی از نقش محاکم در توسعه حقوق بشر دوستانه فی‌نفسه سخت است و از سویی دیگر، هر چند نفس وجود دیوان صرف نظر از صدور احکام، خود می‌تواند رویکرد مثبت دیوان را در حمایت از حقوق بشر دوستانه به تصویر بکشد، با این وجود، زمان زیادی از تاسیس دیوان نگذشته است و دیوان از زمان تاسیس خود، به چندین وضعیت ارجاعی رسیدگی کرده و یا در حال رسیدگی بوده است و کارهای مقدماتی مربوط به برخی از وضعیت ارجاعی نیز در حال انجام می‌باشد. در قالب این وضعیت‌های ارجاعی، ۲۵ پرونده با ۴۲ خواننده مطرح شده اند که برخی از آنها مانند پرونده معمر قذافی، مختومه اعلام شده است، برخی مانند پرونده عمرالبشیر در حال رسیدگی است و برخی مانند پرونده‌های لوبنگاه و کاتانگه منجر به صدور رای قطعی محکومیت شده است. در واقع، دیوان به منظور حمایت از حقوق بشر دوستانه در پرتو اثر بازدارنده‌ای که انتظار می‌رود از احکامش به دست آید، طراحی گردیده است (تاموشات، ۱۳۸۶: ۴۸۶). و یکی از کارکردهای صلاحیت تکمیلی دیوان، در اجرای حقوق بشر دوستانه بین‌المللی، ایجاد بازدارندگی و حفظ صلح است (بهمن تاجانی، ۱۳۹۴: ۲۴۵). اما تاثیر بازدارندگی احتمالی رسیدگی‌های دیوان در جهت ارتقای ضمانت اجرای مقررات حقوق بشر دوستانه بین‌المللی هنوز اثبات نشده است (Oberleitner, 2007: 160). با توجه به پرسش اصلی این نوشتار، مبنی بر اینکه دیوان در شرایط فعلی جامعه بین‌المللی،

علی‌رغم ظرفیت‌هایی که دارد، با چه موانع و چالش‌هایی در جهت ارتقای توانمندی و ضمانت اجرای حقوق بشر دوستانه برخوردار است؟ در راستای پاسخ به این سوال، ابتدا به رابطه حقوق بشردوستانه و حقوق کیفری بین‌المللی در اساسنامه دیوان پرداخته خواهد شد و آنگاه ضمن تشریح ظرفیت‌های دیوان در زمینه تقویت و ارتقاء ضمانت‌های اجرای حقوق بشردوستانه بین‌المللی، موانع و چالش‌های عملی و اجرایی پیش‌روی آن نیز مورد کنکاش قرار می‌گیرد.

۱. مبنای تضمین اجرای قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه

به زعم کمیته بین‌المللی صلیب سرخ (ICRC) قاعده‌ای عرفی از رویه دولت‌ها قابل استنباط است که هم در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و هم در مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی مجرا بوده و به موجب آن، «هر طرف مخاصمه باید حقوق بین‌الملل بشر دوستانه را توسط نیروهای نظامی و سایر اشخاص و گروه‌هایی که تحت امر یا فرماندهی یا نظارت آن هستند اجرا نموده و اجرای آن را تضمین نماید» (هنکرتز، دوسوالدیک، ۱۳۸۷: ۶۷۳). شایان ذکر است که دیدگاه ICRC در آرای از دیوان بین‌المللی دادگستری نیز تجلی یافته است.

می‌توان تعهد دولت‌ها را به اجرای حقوق بین‌الملل بشر دوستانه، بخشی از تعهد کلی آنها به اجرای حقوق بین‌الملل قلمداد نمود. این تعهد عرفی به موجب ماده ۲۵ کنوانسیون ژنو ۱۹۲۹ در مورد حمایت از مجروحان و بیماران، ماده ۸۲ کنوانسیون ژنو ۱۹۲۹ در خصوص رفتار با زندانیان جنگی و ماده ۱ مشترک کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ تدوین شده است. هدف از تضمین حقوق بین‌الملل بشر دوستانه آن است که این رشته از قواعد در خلال ستیزها و تقابل‌های برادرکشانه که گاه جنبه‌هایی بسیار خشن و تاسف‌بار پیدا می‌کند قابلیت اعمال یابد (Cesar ۱۹۸۳: ۱۱۸).

حقوق بین‌الملل بشر دوستانه نیز با هدف کاستن آلام رنج‌دیدگان از جنگ و حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه و حفظ کرامت و شان انسانی در زمان وقوع مخاصمات مسلحانه، عمده تمرکز خود را معطوف تعهدات حقوقی دولت‌ها (Christopher Greenwood, in: Felck, 2008: 11) بازیگران غیردولتی می‌سازد.

در این مسیر، در کنار منابع ارزشمند عرفی حقوق بشر دوستانه به جرات می‌توان کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷ پس از جنگ جهانی دوم را هسته اصلی رژیم حقوق بشر دوستانه بین‌المللی به شمار آورد. امروزه بخش قابل توجهی به پروتکل الحاقی سوم پیوسته‌اند که در ماده اول مشترک تمامی این اسناد، بر اجرا و تضمین اجرای مقررات مندرج در اسناد مزبور تأکید شده است؛ امری که در اسناد پیش از خود نظیری نداشته است. اهمیت مفاد ماده یک مشترک مزبور تا حدی است که در کنار کمک‌های بشردوستانه و منع نسل‌کشی، یکی از سه قاعده اساسی ناظر بر اجرای حقوق بین‌الملل بشر دوستانه برشمرده شده است^۱ (وکیل، ۱۳۹۰: ۱۵۵).

در مورد اجرای مقررات حقوق بشر دوستانه می‌توان اظهار داشت که مطابق ماده ۲۶ کنوانسیون وین ۱۹۶۹ در خصوص حقوق معاهدات، دولت‌ها متعهد هستند تعهدات خود را با حسن نیت انجام دهند (Vienna Convention on the Law of Treaty hereinafter VCLT, 1969: Art. 26). این قاعده بنیادین خمیر مایه قاعده بنیادین حقوق بشر دوستانه یعنی رعایت و تضمین رعایت قرار گرفته است که در ماده یک مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو و پروتکل اول الحاقی ۱۹۷۷ و سپس با الگو برداری از آن در اسناد مهم حقوق بشری نظیر میثاق حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶ (بند اول ماده ۲) مذکور افتاده است. به همین سبب شایان یادآوری است زمانی که دولت‌ها خود را در قبال معاهده‌ای متعهد می‌کنند، فرض بر آن است که قصد اجرای آن را نیز دارند و تصمیمی مبنی بر نقض مفاد آن را در سر نمی‌پروراندند. بدیهی است که دولت‌های عضو

۱. برای اطلاعات بیشتر در خصوص دو قاعده اساسی دیگر نک. وکیل، امیر ساعد، (۱۳۹۰) حقوق بین‌الملل عمومی، ج ۲، تهران، انتشارات مجد، صص ۱۵۶-۱۵۷.

۲. کنوانسیون حقوق معاهدات وین ۱۹۶۹ در بطن خود اصولی را به وجود آورده که اصل رضایت (Free-Consent)، وفای به عهد (Pacta Sunt Servanda) و حسن نیت (Good Faith)، از آن جمله‌اند. اینکه مطابق ماده ۶۰ کنوانسیون، تعهداتی که از محتوای بشری برخوردار باشند، مشمول اقدامات متقابل به هنگام نقض مقرر معاهداتی قرار نمی‌گیرند. اینها همه نتایجی است که می‌تواند از دیدگاه حقوقی باری بر دولتی شود که تعهد به اجرای معاهده بین‌المللی را می‌پذیرد.

کنوانسیون های چهارگانه و پروتکل های الحاقی نیز ملتزم به لوازم و آثار تعهد خود در پهنه اجرای اسناد مزبور به طور عام و ماده یک مشترک به طور خاص هستند. در عین حال، طرح موضوع حمایت از حقوق بشر دوستانه در حقوق بین الملل به منزله چارچوبی است که توضیح و تبیین یک سلسله از مفاهیم و رژیم های حقوقی مانند قواعد آمره، تعهدات عام الشمول، مسئولیت بین المللی در قبال جامعه بین المللی در کل و مسئولیت کیفری فردی در ذیل آن انجام پذیرفته است. با توجه به تصویب کنوانسیون های متعدد، اقدامات کمیسیون حقوق بین الملل و رویه قضایی دادگاه های بین المللی می توان چگونگی تحول در تعاملات اجتماعی را در سطح بین المللی دریافت که حمایت از منافع فردی و منافع جامعه را ارتقاء داده است (زمانی، حسینی اکبرنژاد، ۱۳۹۴: ۳۳۱). همچنین نکته قابل تامل آن است که این چارچوب تئوری، از موضوعات مختلفی بهره گرفته که بعدها در مباحث حقوقی معاصر توسعه یافته است، از جمله موضوعات مزبور عبارتند از: استثنائات مصونیت مقامات دولتی از اعمال صلاحیت کیفری خارجی، اقدامات متقابل دولت ها افزون بر دولت متضرر در نظام مسئولیت بین المللی، رژیم حقوقی قواعد آمره و غیره.

رابطه حقوق بشر دوستانه و حقوق کیفری بین المللی در چارچوب اساسنامه دیوان

تاسیس دیوان مزبور، پیشرفت بزرگی در حوزه حقوق بشر دوستانه محسوب می شود؛ چرا که نهادینه شدن رسیدگی ها، یکی از مصادیق بارز عدالت کیفری بود (رضانی قوام آبادی، ۱۳۹۳: ۹۶) و حاکی از قضایی شدن هر چه بیشتر فرایند حمایت از ارزش های بشری است. این امر حاکی از این واقعیت است که قواعد حقوق بین الملل بشر دوستانه، اصولی انتزاعی نیستند؛ بلکه غالباً ارزش های ثبوتی (بدون نیاز به اثبات) و تغییرناپذیر بین المللی هستند (بیگ زاده، ۱۳۷۷: ۹۴) که مستلزم اجرا از طریق نهادهای صالح، مقتدر و مستقل هستند.

به زعم کوفی عنان، تاسیس دیوان هدیه ای برای نسل های آینده و گامی عظیم در جهت احترام به حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه و نیز حاکمیت قانون و دستاوردی است که تا چند سال پیش تصورش ناممکن بود. در واقع امروزه برگ جدیدی از دفتر تاریخ بشریت گشوده شده است که در بستر آن هیچ گونه مصونیتی از ارتکاب جنایات برای مقامات و سردمداران دولتی وجود ندارد (دیهیم، ۱۳۸۰: ۲۸۶). همچنین شورای اتحادیه اروپا اذعان می دارد که دیوان به منظور جلوگیری از ارتکاب نقض های جدی واقع در صلاحیتش و و برای حمایت از حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه، از رهگذر مشارکت در آزادی، امنیت، عدالت و حاکمیت قانون و حفظ صلح و امنیت بین المللی، ابزاری اساسی فراهم آورده است (EU Council Common Position...، 2003: 4). در واقع آرزوی دیرین بشری، یعنی داشتن یک نظام متمرکز برای برقراری عدالت کیفری، با تاسیس دیوان به واقعیت پیوسته است (Tripathi, 2008: 13). تاسیس دیوان، مهم ترین توسعه در عرصه حقوق بین الملل از زمان تدوین منشور سازمان ملل متحد قلمداد شده است (Bekou & Shah, 2006: 529) و دیوان امروز جزء جدا نشدنی رشد و توسعه حقوق بشر دوستانه می باشد که با هدف ایجاد نظم نوین بر مبنای قوانین و قواعد مشترک بین المللی شکل گرفته است.

بررسی مفاد اساسنامه دیوان نیز نشان می دهد که این نهاد قضایی جدید، تحولی نوین در عرصه تکامل حقوق بین الملل، به ویژه در زمینه حقوق بشر دوستانه ایجاد نموده است. نتیجه منطقی این تحول اساسی و تاریخی، برقراری نوعی ارتباط عملگرایانه بین اعلامیه ها، میثاق ها و معاهدات حقوق بشر دوستانه به عنوان یک مجموعه بدون ضمانت اجرا با سازوکارهای اجرایی و قضایی دیوان می باشد؛ امری که که نهایتاً به تعهدات حقوق بشر دوستانه مندرج در اساسنامه دیوان، ویژگی قضایی می بخشد. در واقع دیوان در اساسنامه خود به مفهوم و محتوای حقوق بشردوستانه عینیت بخشیده و کمبود سایر نهادهای حقوق بشر دوستانه را در حمایت از این حقوق جبران کرده است (Oberleitner, Op. cit: 159). دیوان این ظرفیت را دارد که به عنوان یک نهاد بشر دوستانه، کارکردش را روی نگرانی های بشری متمرکز نماید (Balasco, Op. cit: 61) چرا.

چرا که وظیفه عام پیگرد و مجازات مرتکبان جنایات بین‌المللی عمدتاً برگرفته از تعهدات حقوق بشر دوستانه می‌باشد (بهمن تاجانی، ۲۵۷: ۱۳۹۴).

دیوان همچنین نقش مهمی در حوزه توسعه زمینه‌های حقوق بشر دوستانه غیر قابل‌تخطی از قواعد آمره، بازی می‌کند؛ حقوقی که باید تحت هر شرایطی مورد رعایت واقع شوند. در این باره می‌توان چنین استدلال نمود که رفتاری تحت عنوان جنایت علیه بشریت در زمان صلح و جنایت جنگی در زمان جنگ تلقی می‌شود که رعایت آن قاعده تحت هر شرایطی ضروری باشد. این استدلال در تفسیر شماره ۲۹ کمیته حقوق بشر در خصوص وضعیت‌های اضطراری آمده است. کمیته مزبور در این تفسیر در استدلال خود مبنی بر اینکه چرا برخی از مصادیق خاص حقوق باید به عنوان غیرقابل‌تخطی تلقی شوند، به مفهوم جنایت علیه بشریت اشاره می‌کند^۱. در عین حال، حقوق بین‌الملل بشر دوستانه و حقوق کیفری بین‌المللی هر دو شاخه‌های بسیار مهم حقوق بین‌الملل عمومی در عصر حاضر می‌باشد که به طریقی به یکدیگر وابسته‌اند. به گونه‌ای که تکامل یکی سبب تکامل دیگری می‌گردد (کریانگ ساک، ۱۳۸۷: ۷۰). از حیث قلمرو موضوعی مخاطب هر دو از این حقوق بشر دوستانه بین‌المللی و حقوق کیفری بین‌المللی، انسانها و از سویی دیگر، از حیث منابع، منابع حقوق بین‌الملل بشر دوستانه و حقوق کیفری بین‌المللی به طور کامل جدا و مستقل از منابع حقوق بین‌الملل عمومی مندرج در ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری نیست. معاهدات حقوق بین‌الملل بشر دوستانه (کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو و پروتکل‌های الحاقی) و معاهدات حقوق کیفری بین‌المللی (اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی) به مانند سایر معاهدات، تابع نظام حقوق معاهدات بین‌المللی است. نیز از حیث صلاحیت ذاتی، بخشی از صلاحیت دادگاه‌های کیفری بین‌المللی به عنوان نمود عینی از حقوق کیفری بین‌المللی، به جنایات جنگی می‌پردازند که همزمان در حقوق بین‌الملل بشر دوستانه هم مطرح است. در واقع، جنایات جنگی به عنوان فصل مشترک فی مابین حقوق بین‌الملل بشر دوستانه و حقوق کیفری بین‌المللی است؛ البته این بدان معنا نیست که امکان وقوع سایر جرائم یا جنایات بین‌المللی، از جمله جنایات علیه بشریت، جنایت نسل‌کشی که خاص زمان جنگ نمی‌باشد (برخلاف جنایت جنگی)، در زمان درگیری‌های مسلحانه اعم از بین‌المللی یا غیر بین‌المللی وجود نداشته باشد (ضیائی بیگدلی، ۳۳۵-۳۳۶: ۱۳۹۲).

افزون بر این، جنایات تحت صلاحیت دیوان عمدتاً از قواعد آمره اند؛ بدین معنا که پیوستن یا نپیوستن کشورها خدشه‌ای به اصل کلی رعایت آنها وارد نمی‌سازد (اعلائی، ۱۳۸۷: ۳۹۶). بر طبق مقدمه و ماده یک اساسنامه دیوان، جنایات مشمول صلاحیت دیوان، «خطرترین جرایم مورد اهتمام بین‌المللی است، جنایاتی که وجدان بشریت از ارتکاب آن یکه خورده و صلح، امنیت و آسایش جهان را تهدید می‌کند» و جنایات مندرج در اساسنامه رم و مشمول صلاحیت دیوان (نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت، جنایت جنگی و تجاوز)، در بخش‌های بسیاری مربوط به حقوق بنیادین بشر دوستانه می‌باشند (Kaul, 2011: 9). چنانچه در قضیه لوبانگاه، دیوان صلاحیت خود را منطبق با هنجارهای حقوق بشر دوستانه به رسمیت شناخته شده بین‌المللی می‌داند.

نقش دیوان کیفری بین‌المللی در تضمین حقوق بین‌الملل بشر دوستانه

ماده ۸ اساسنامه دیوان که به جنایات جنگی اختصاص یافته است متضمن چهار گروه از این جنایات است که دو قسم از آن مربوط به مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و دو دسته دیگر متعلق به مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی است. جنایاتی که به موجب ماده مزبور به عنوان موارد نقض فاحش برشمرده شده است جرایم مندرج در کنوانسیون‌های ژنو و پروتکل الحاقی اول است. موارد نقض فاحش در کنوانسیون‌های چهارگانه، قلمرو محدودی داشته که در پروتکل اول توسعه می‌یابند. البته

1 UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, Human Rights Committee General Comment 29, 31 August 2001, Para. 12-13.

اساسنامه دیوان، برخی از این موارد نقض فاحش را جرم انگاری نموده است (شبت، ۱۳۸۴: ۶۷) که این امر محدودیتی در تضمین قواعد بشر دوستانه از طریق دیوان تلقی می شود.

علت چنین رویکردی نسبت به نقض های فاحش مندرج در کنوانسیون های ژنو از سوی اساسنامه دیوان را باید در این واقعیت جستجو کرد که در جریان تدوین اساسنامه، تلاش بر آن بود تا جنایاتی به منزله جنایات جنگی در نظر گرفته شود که مبنای عرفی آن، مورد تردید نباشد. تفاوت اصلی اساسنامه با چهار کنوانسیون ژنو، این پیش شرط است که جنایات مزبور باید در ابعاد گسترده صورت گیرد تا در صلاحیت دیوان قرار گیرد. بر این اساس چنانچه شخصی مرتکب یک جنایت شود بر مبنای کنوانسیون های ژنو، جنایتکار جنگی تلقی می شود ولی به موجب اساسنامه دیوان، مجرم شناخته نمی شود (ممتاز، ۱۳۷۸: ۲۶).

مطابق ماده ۱۱ اساسنامه رم، دیوان کیفری بین المللی فقط در خصوص جرایمی که پس از لازم الاجرا شدن اساسنامه ارتکاب یابد صلاحیت واحد داشت. لذا پیش از لازم الاجرا شدن اساسنامه مزبور، جامعه بین المللی در مواجهه با نقض حقوق بشر دوستانه بین المللی در صورت تمایل به تعقیب کیفری، این گزینه ها را پیش رو داشت: نخست آن که محاکم بین المللی موردی (Ad Hoc) مشابه دیوان بین المللی کیفری یوگسلاوی سابق و رواندا تشکیل دهد. دوم آن که محاکم بین المللی کیفری مختلط تشکیل دهد که از جوانبی با محاکم موردی مشترک است مانند وضعیت سیرالئون و کامبوج. سوم آن که تعقیب مجرمان مورد نظر به حاکمیت های ملی سپرده شود مشروط به آن که محاکم ملی مایل یا قادر به محاکمه باشند که این گزینه در مورد کوزوو و تیمور شرقی مدنظر قرار گرفت (Daril, 2001: 934). لذا دیوان مزبور، محدودیتی از حیث جرایم ارتکابی پیش از لازم الاجرا شدن اساسنامه دارد.

به طور کلی محدودیت های دیوان عمدتاً از دو موضوع صلاحیت و قابلیت پذیرش ناشی می شود. صلاحیت دیوان، محدودیت هایی از جهت زمان، ماهیت و خط مشی سیاسی دارد. صلاحیت زمانی محدود به جرایمی است که پس از لازم الاجرا شدن اساسنامه ارتکاب می یابد. محدودیت های صلاحیت ماهوی دیوان را به بررسی شدیدترین جرایم بین المللی محدود می نماید. مطابق ماده یک اساسنامه، دیوان فقط در مورد «اشخاص برای جدی ترین جرایم دارای اهمیت بین المللی» صلاحیت دارد. ماده پنج، نسل کشی، جرایم علیه بشریت، جرایم جنگی و جرم تجاوز را از جمله این مهم ترین جرایم فرض می کند. موضوع قابلیت پذیرش، قابلیت استماع مواردی را نزد دیوان از طریق اصل صلاحیت تکمیلی محدود می نماید. اساسنامه دیوان مستلزم آن است که دیوان در صورتی که قضیه توسط دولت دارای صلاحیت مورد تحقیق یا تعقیب قرار گرفته باشد، آن را غیر قابل استماع تلقی نماید مگر آن که دولت مزبور نخواهد یا نتواند اقدام به تعقیب نماید یا قضیه پیش از آن توسط چنین دولتی مورد بررسی قرار گرفته و آن دولت تصمیم به عدم تعقیب اتخاذ نموده باشد (Bruke, White, 2003: 6-10).

گذشته از محدودیت های فوق در مجموع، ایجاد و فعالیت چنین دیوانی نقشی ارزنده در تضمین اجرای حقوق بین الملل بشردوستانه در سطحی والاتر ایفا خواهد نمود چرا که از سویی آگاهی از وجود و عملکرد کیفری آن برای افراد دخیل در مخاصمات مسلحانه ایجاد بازدارندگی خواهد نمود و از سوی دیگر چنین محکمه ای باید از ایرادات و نارسایی های محاکم کیفری موردی مبرا باشد.

۲. چالش های اجرایی دیوان در تقویت ضمانت اجراهای مقررات حقوق بشر دوستانه

سوی چالش های نظری و فلسفی عدیده ای که پس از پذیرش اساسنامه رم در پایان قرن بیستم در مقابله با بی کیفری و اعمال عدالت جهانی نسبت به جنایات ارتکابی بین المللی در محافل علمی و جامعه مدنی جهانی مطرح شد و مسائلی چون عدم انطباق با واقعیات دنیا (آرمانی بودن)، تکثر نظام های حقوقی، موانع عقیدتی و ایدئولوژیک، ابهام در اهداف و مبنای،

اثر اربابی اساسنامه و دیوان و فقدان مشروعیت و... را دربرمی‌گرفت از جنبه عملی و اجرایی نیز برخی موانع و چالش‌ها در مسیر اهداف دیوان در اجرای مقررات حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه بین المللی وجود دارد که عبارت است از

عدم همکاری دولت‌ها با دیوان در رسیدگی به قضایا

در اینجا موضوعی که واجد اهمیت فراوان است مسئله همکاری‌های بین المللی با دیوان است. در دیپلاچه اساسنامه رم آمده است با تأیید بر اینکه شدیدترین جرایمی که موجب نگرانی جامعه بین المللی می‌شود نباید بدون مجازات بماند و اینکه لازم است تعقیب موثر مرتکبین آن جرایم با اتخاذ تدابیری در سطح ملی و نیز تقویت همکاری بین المللی تضمین گردد. در فصل نهم اساسنامه دیوان به بحث همکاری‌های بین المللی و معاضدت قضایی پرداخته شده است. در ماده ۸۶ نیز به تعهد عمومی همکاری پرداخته شده است. ابتدا باید خاطر نشان ساخت که اصل اولی حاکم بر اساسنامه، ضرورت همکاری دولت‌های عضو است و دولت‌های غیر عضو علی‌الاصول تعهدی بر همکاری با دیوان ندارند. با این وجود، دولت‌های غیر عضو در شرایطی که توافقنامه ویژه‌ای با دیوان به امضا برسانند، متعهد به همکاری با دیوان خواهند شد (بند ۵ ماده ۸۷). همچنین در ماده ۸۸ اساسنامه دیوان عنوان شده است که دولت‌های عضو مراقبت خواهند کرد که در قوانین ملی خود آیین‌های مناسب برای تحقق کلیه اشکال مختلف همکاری مورد نظر با دیوان به عمل آورند. از مهم‌ترین تعهدات دولت‌های عضو، افزون بر استرداد اشخاص تحت تعقیب یا تحقیق، موظفند به درخواست‌های دیوان دایر بر انجام تحقیق یا تعقیب در قلمرو خود (به شرح مذکور در ماده ۹۳) ترتیب اثر بدهند. دولت عضو در صورتی می‌تواند درخواست همکاری دیوان را رد نماید که «در مورد تهیه مدارک یا انتشار ادله‌ای باشد که به امنیت ملی آن کشور مربوط می‌شود» (بند ۴ ماده ۹۳). با این وجود، دولت مزبور می‌بایست «دلایل خود را بدون تأخیر به دادگاه و دادستان اعلام نماید» (بند ۶ ماده ۹۳). در صورتی که دولت عضو برخلاف مقررات اساسنامه به درخواست همکاری دیوان ترتیب اثر ندهد و دیوان را از اجرای وظایف و اختیارات خود باز دارد، «دیوان می‌تواند مسئله را در مجمع دولت‌های عضو یا در مواردی که شورای امنیت به دیوان مراجعه کرده باشد نزد شورای مزبور مطرح نماید» (بند ۷ ماده ۸۷). اینکه مجمع دولت‌های عضو و یا شورای امنیت در این مورد چه تصمیمی خواهند گرفت اساسنامه دیوان ساکت است. تنها در بند «و» ماده ۱۱۲ که مربوط به «مجمع دولت‌های عضو» است از «بررسی هر مسئله مربوط به عدم همکاری» دولت‌ها سخن به میان آمده است (شریعت باقری، ۱۳۷۷: ۹۵-۹۶). لازم به ذکر است که همکاری دولت‌ها با دیوان از مرحله آغاز تحقیقات شروع شده و تا مرحله پس از صدور حکم شامل (انتقال موقت زندانیان جهت ادای شهادت نزد دیوان) و (اجرای حکم) ادامه می‌یابد. با این حال، هر چند اعضای دیوان با پذیرش اساسنامه، تعهدات مشخصی را در حوزه همکاری، متقبل شده‌اند، لیکن به دلیل ویژگی قراردادی آن، رژیم تعهد به همکاری موجود در اساسنامه دیوان، همخوانی بیشتری با رژیم همکاری (دولت با دولت) داشته و منطبق با مدل همکاری افقی مبتنی بر درخواست و نه دستور می‌باشد (نوروزی، ۱۳۹۶: ۲۲) و می‌توان گفت که دولت‌ها در قبال دیوان، هیچگونه الزام منبعث از سازمان ملل متحد و شورای امنیت را برای انجام تعهداتشان در خصوص همکاری ندارند. برای دیوان نه در اساسنامه به طور صریح قدرت اجرایی ترسیم نموده است و نه این چنین قدرتی را می‌توان جزء صلاحیت‌های ذاتی و کاربردی دیوان تلقی کرد (دلخوش، ۱۳۹۰: ۲۶۹)

در شرایط فعلی نیز یکی از آثار و تبعات منفی بروز سوءتفاهم بین برخی از دول حتی دول عضو اساسنامه با دیوان، عدم همکاری با دیوان مزبور به علت عدم اعتماد به آن است. طبق ماده ۸۶ اساسنامه، انجام تحقیق و تعقیب جرایمی که تحت صلاحیت دیوان است، با همکاری دولت‌ها میسر است، زیرا همه اقدام‌های قضایی شامل مراحل اولیه و مربوط به رسیدگی‌های کیفری بین المللی تحقیق، تعقیب تابع جمع‌آوری دلایل و اجرای حکم و جزء آن در محاکم کیفری بین

المللی، نیازمند کمک و همکاری دولت هاست. این امر مبین آن است که نهادهای قضایی بین المللی بدون همکاری تابعان اصلی حقوق بین الملل قادر نخواهند بود به خوبی وظایف خود را انجام دهند.

برای نمونه، یکی از مصادیق عدم همکاری دول آفریقایی با دیوان، مربوط به قضیه عمرالبشیر، رئیس جمهور سودان، می-شود. علی رغم صدور قرار جلب دیوان علیه عمرالبشیر (رمضانی قوام آبادی، پیشین ۱۱۸-۱۹۳)، وی به کشورهای مختلف آسیایی سفر کرد و این کشورها از اجرای تعهداتی که به موجب اساسنامه دیوان در خصوص همکاری با دیوان برعهده دارند سرباز زدند (موسی زاده، امینیان، ۱۳۹۰: ۳۴۹). به همین مناسبت نیز رئیس مجمع دول عضو اساسنامه دیوان به کرات بر تعهدات دول عضو در خصوص همکاری با دیوان تاکید کرده است (Court Penale international, 2012). دول آفریقایی در تصمیم اخیر خود در ۱۲ اکتبر ۲۰۱۳ بر سیاسی شدن و سوء استفاده دیوان نسبت به تعقیب سران آفریقایی تاکید کردند. نقطه تمرکز این تصمیم بر تعقیب رئیس جمهور کنیا و معاون وی توسط دیوان قرار گرفت و این امر را موجب به خطر افتادن حاکمیت، صلح، آشتی ملی و کارکردهای عادی نهادهای اساسی دانستند. نکته قابل توجه در تصمیم اتحادیه آفریقایی در این است که این کشورها در صدد تاکید مجدد بر برخورداری روسای کشور یا دولت از مصونیت از تعقیب در دوران تصدی هستند. چنین رویکردی در تضاد با مفاد ماده ۲۷ اساسنامه دیوان است زیرا طبق این ماده، موقعیت رسمی، تاثیری در مسئولیت کیفری نداشته و به تنهایی موجبی برای تخفیف مجازات نخواهد بود. لذا مصونیت ها یا قواعد شکلی مربوط به موقعیت رسمی اشخاص به موجب حقوق داخلی یا حقوق بین الملل، مانع اعمال صلاحیت دیوان نسبت به این اشخاص نخواهد بود (رمضانی قوام آبادی، همان: ۱۰۲).

وضعیت گروه های غیردولتی در قبال دیوان

وجود برخی گروه های غیر دولتی، خصوصاً گروه های تروریستی در بخش هایی از نقاط جهان و عملکرد آنها در سرزمین برخی کشورها عمدتاً غیر عضو اساسنامه دیوان به انبوهی از جرایم بین المللی تبدیل شده است. وقایع رخ داده در سرزمین این کشورها، در مسیری قرار گرفته که جهانیان و طرفداران حقوق کیفری بین المللی انتظار دارند که متولی فعلی اجرای عدالت کیفری، یعنی دیوان کیفری بین المللی به محاکمه و سزادهی کسانی پردازند که حقوق اولیه انسانها را نادیده گرفته و شنیع ترین جرایم را رقم می زنند. از سویی شمار وسیعی از رفتارهای مجرمانه جرم انگاری شده ذیل عناوین جنایت های جنگی و جنایت های علیه بشریت و حتی نسل کشی، توسط جنایت پیشه های این گروه ها به فعلیت رسیده و صلاحیت موضوعی دیوان را احراز نموده است و از سوی دیگر، کشورهای درگیر با این گروه ها (به لحاظ سرزمینی)، عضو این دیوان نیستند (لسانی، یدائی امناب، ۱۳۹۴: ۵۲). هر چند با توجه به مفاد اساسنامه دیوان، به ویژه انواع صلاحیت ها و نظام ارجاع در دیوان، به نظر می رسد که در مجموع سازوکارهای مختلفی جهت اعمال صلاحیت دیوان در مقابل جرایم ارتكابی موضوع صلاحیت آن وجود داشته باشد که اجرای هر کدام از این سازوکارها مشکلات عدیده ای را نیز می تواند با توجه به شرایط فعلی حاکم بر جامعه بین المللی به همراه داشته باشد. برای نمونه در این زمینه می توان به جنایات ارتكابی گروه تروریستی داعش که بخش هایی بزرگی از شمال عراق و شرق سوریه را در تصرف خود داشته اشاره کرد که در سرزمین دولت-های غیر عضو اساسنامه دیوان (عراق و سوریه) به وقوع پیوسته است. اکنون پرسش اساسی این است که آیا دیوان مزبور می-تواند جنایت های داعش را مورد رسیدگی قرار دهد تا از بی کیفر ماندن جنایت های این سازمان تروریستی جلوگیری کرده و همچنین با تعقیب سران داعش، نظم آسیب دیده جامعه بین المللی را بازگردانیده و نقش ارعابی خود را در پیشگیری از وقوع چنین اعمالی توسط گروه-ها و سازمان های تروریستی دیگر ایفا کند. به نظر می رسد با توجه به مفاد اساسنامه دیوان و عدم عضویت عراق و سوریه در این دیوان با راهکارهای خاصی دیوان امکان رسیدگی به جنایت های ارتكابی داعش را داشته باشد، هر چند در راهکارهای موجود و قابل فرض ملاحظات غیرحقوقی و به ویژه سیاسی، بسیار اثرگذار بوده که تاکنون تحقق این امر را به تعویق انداخته است. در عین حال، تدوین کنندگان اساسنامه دیوان طبق بند ۳ از ماده ۱۲ راه را برای کشورهای غیر عضو

باز گذاشته اند تا هر زمانی که تشخیص دهند باید مرتکبان جرایم بین المللی یعنی گروه های غیردولتی و تروریستی در خاک آنها به پای میز عدالت کشیده شوند، یا کشورهای غیر عضو صلاحیت دیوان را درباره جنایت مورد نظر و به صورت موردی بپذیرند (لسانی، یدائی امناب، پیشین: ۶۹) یا اینکه طبق بند ۱ ماده ۱۲ اساسنامه دیوان، این دولت ها می توانند عضویت دیوان را بپذیرند که در این صورت، همان گونه که در مورد صلاحیت زمانی مطرح شد، دیوان تنها می تواند به جنایت های ارتكابی احتمالی آینده چنین گروه هایی که غیردولتی هستند رسیدگی نماید. زیرا طبق بند ۲ از ماده ۱۱ اساسنامه، کشورهایی که بعدها به اساسنامه می پیوندند، در نخستین روز ماه بعد از شصتیمین روز تودیع سند الحاق، تحت صلاحیت دیوان قرار می گیرند. البته یک راهکار در همین بند ذکر شده و آن عبارت است از اینکه خود دولت ملحق شده طبق بند ۳ از ماده ۱۲، اساسنامه را عطف بماسبق کند که در این صورت، امکان رسیدگی به کلیه جنایت های گروه های غیردولتی توسط دیوان وجود دارد.

کشورهای غیر عضو و وضعیت دیوان در قبال آنها

مطابق منطوق مواد ۱۲ و ۱۳ اساسنامه دیوان، رسیدگی به یک وضعیت در دیوان پنج منشا می تواند داشته باشد که به ترتیب عبارت است از: ارجاع وضعیت توسط کشورهای عضو، تحقیقات علی الراس دادستان در کشور عضو، ارجاع وضعیت توسط شورای امنیت به دادستان دیوان، وقوع جرم در قلمرو دولت عضو و پذیرش صلاحیت دیوان در ارتباط با جرم خاص از سوی دولت غیر عضو. باید خاطر نشان ساخت که از بین حالت های مذکور، بندهای سوم تا پنجم منشا رسیدگی دیوان به وضعیت کشورهایی است که عضویت در دیوان را نمی پذیرند (آقای جنت مکان، قریشی، ۱۳۹۲: ۹۹۱). در حالی که، بسیاری از جنایات ارتكابی فعلی جامعه بین المللی در مناطقی رخ می دهد که دولت های این سرزمین عضویت اساسنامه دیوان را نپذیرفته اند. حال سوال اصلی این است که سازوکار موجود در اساسنامه دیوان برای رسیدگی به بحران و جنایات ارتكابی در این کشورها چیست؟ در مورد دولت غیر عضو نیز با توجه به عدم عضویت این کشورها در دیوان، و وجود این قاعده در حقوق معاهدات که هر معاهده ای نسبت به طرفین آن الزام آور است و اثری نسبت به طرف ثالث ندارد. این سوال مطرح می-شود که با توجه به اصل نسبیّت در معاهدات آیا دولت های غیر عضو تعهد به همکاری با دیوان را دارند؟ به بیان دیگر، آیا احکام مندرج در معاهده رم بر دولت های غیر عضو جاری می شود؟ اگر چه ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق معاهدات رعایت قواعد مندرج در معاهداتی را که مبین حقوق بین الملل عرفی هستند برای کشورهای غیر الزامی است (آقای جنت مکان، قریشی، پیشین: ۹۹۳). در واقع ماده ۳۸ را استثنایی بر اصل نسبیّت معاهدات دانست و چنانچه در معاهده ای قواعدی وجود داشته باشد که برگرفته از حقوق عرفی و مربوط به حفظ حقوق ذاتی کلیه انسانها باشد دولت هایی که به عضویت در آن معاهده درنیامده اند، نیز مکلف به تبعیت از مقررات آن معاهده خواهند بود. لذا چون قواعد مندرج در معاهده رم مستخرج از حقوق بین الملل عرفی هستند و مقررات اساسنامه از حقوق بین الملل عرفی تبعیت می کند (دلخوش، پیشین، ۲۸۳)، رعایت مفاد آن برای کشورهایی که عضو معاهده نیستند الزام ابتدایی دارد. بدین توضیح که کلیه دولت هایی که عضویت دیوان را نپذیرفته اند مکلفند همانند دولت های عضو اولاً خودشان مرتکب جرایم واجد خصیصه بین المللی مندرج در ماده ۵ اساسنامه نگردند. ثانیاً با مرتکبان این جرایم بدون پذیرش هرگونه مصونیتی برخورد نمایند.

نقش منفعل و دوگانه شورای امنیت در ارجاع وضعیت به دیوان

باید خاطر نشان ساخت که شورای امنیت می تواند عامدانه مانع اعمال صلاحیت دیوان شود بدین توضیح که ارجاع یک وضعیت به دیوان توسط شورای امنیت دارای خصیصه جهانی است زیرا تفاوتی نمی کند که وضعیت نقض سیستماتیک حقوق بشر دوستانه در چه منطقه ای از جهان رخ داده خواه کشور محل وقوع عضو دیوان باشد خواه نباشد. اجرایی شدن چنین سازوکاری توسط شورای امنیت بیشتر به کارکرد سیاسی این نهاد بستگی دارد تا کارکرد قضایی آن، چنین

کارکردی باعث عملکرد دوگانه شورای امنیت در وضعیت های مشابه شده و می شود به شکلی که نه تنها این شورا عامل مقابله با بی کیفری نیست بلکه در فرضی که دولت غیر عضو اقدامی برای پیوستن به دیوان نکند و خود آن دولت نیز در راستای ماده ۱۷ اساسنامه دیوان اقداماتی را برای محاکمه مرتکبان به عمل نیاورد شورای مزبور مانعی برای رسیدگی به این هدف خواهد بود. برای نمونه همان طور که اشاره شد در خصوص وضعیت لیبی که در آن انواع جرایم بین المللی به وقوع پیوست و تعداد زیادی از غیر نظامیان به دست دولت معمر قذافی کشته و مجروح شدند، شورای امنیت با مرتبط دانستن جرایم ارتكابی توسط دیکتاتور لیبی با صلح و امنیت بین المللی اقدام به صدور قطعنامه و اعمال تحریم های اقتصادی و تسلیحاتی و متعاقباً با ارتباط دهی وقایع ارتكابی با جنایت علیه بشریت وضعیت را جهت رسیدگی به دیوان ارجاع نمود. حال آنکه تحولات بحرین و نسل کشی و کشتار مردم در این کشور که جنبه نهادینه پیدا کرده و در این اقدامات دولت بحرین نیز از نیروهای کشورهای چون عربستان، کویت و امارات متحده عربی استفاده نموده است لیکن وضعیت آن را به دیوان ارجاع نداده که به نظر می رسد علت ارجاع وضعیت لیبی فقدان موقعیت ژئوپلیتیک این کشور و عدم تعارض منافع فعلی اعضای شورای امنیت با طرح وضعیت این کشور در دیوان است. در حالی که وضعیت در کشور بحرین به رغم شباهتی که با لیبی دارد و مردم این کشور خواهان تحقق مفهوم عدالت انتقالی هستند، منافع اعضای شورای امنیت با توجه به راهبرد آنها در خاورمیانه علی الظاهر چنین ایجاب می نماید که مقامات دولت بحرین به دستگاه عدالت بین المللی سپرده نشوند. شایان ذکر است که موضوع در خصوص وضعیت کشوری چون سوریه پیچیده تر است و عدم ارجاع وضعیت آن به دیوان از سوی شورای امنیت بسیار قریب به یقین است. در عین حال، هر چند اقدام شورای امنیت در ارجاع یک وضعیت به دیوان یک عامل برای مقابله با بی کیفری در برابر کشورهای عضو غیر عضو محسوب می گردد. افزون بر این، در ماده ۱۶ اساسنامه دیوان اختیاری به شورای امنیت داده شده تا بتواند با صدور قطعنامه به موجب فصل هفتم منشور یک تحقیق یا تعقیب را معلق نماید. اختیاری که توسط این شورا قابل تجدید است و تا زمانی که اعضای شورا دارای منافی همسو با یکدیگر باشند و تمایلی نداشته باشند که موضوعی در دیوان تحت رسیدگی قرار گیرد تحقیق یا تعقیب با تجدید درخواست تعلیق معلق می گردد و این قدرت شورای امنیت می تواند مانعی بالقوه برای تقابل با بی-کیفری به شمار رود و باعث می شود مرتکبین سخیف ترین جرایم از چنگال عدالت کیفری رهایی یابند (آقایی جنت مکان، قریشی، پیشین: ۹۹۸). با این حال ضرورت صدور قطعنامه که در هر صورت حداقل به ۹ رای مثبت از ۱۵ رای نیاز دارد و رای منفی هر یک از اعضای دائمی می تواند منجر به رد و وتوی قطعنامه شود، شرایط اعمال این مداخله را دشوار می کند. شورای امنیت نیز به دلیل ملاحظات ژئوپلیتیکی یکی از پنج عضو دائمی خود و به ویژه آمریکا، روسیه و چین، بیشتر از استفاده از قدرت ارجاعی اش نیز صرف نظر کرده است (Dicker, 2012: 57-59). جدیدترین مصداق آن مخالفت روسیه با حمایت از هر قطعنامه ای است که موقعیت سوریه را با ارتکاب جنایات ضد بشری به دیوان ارجاع کند. هر چند کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد در این رابطه فراخوان های متعددی داده است (معظمی، نامیان، ۱۳۹۴: ۱۳۸).

بی اعتمادی نسبت به عملکرد دیوان و طرح موضوع کناره گیری و خروج از آن

علی رغم آنکه به عمر این دیوان، اکنون اندکی زود است تا کارنامه این مرجع قضایی بین المللی را قضاوت کرد، مواضع دولت ها در روند رسیدگی های این دیوان به برخی قضایا تامل برانگیز است؛ به گونه ای به خصوص مواضع دولت های آفریقایی و به تبع آن اتحادیه اروپا، دربردارنده زمزمه هایی مبنی بر عدم همکاری، تهدید به خروج از اساسنامه دیوان، و متعاقب آن توسعه صلاحیت دیگر مراجع قضایی حتی تاسیس مرجع کیفری مستقل است. مواضعی که به تضعیف دیوان و چه بسا صعوبت تحقق عدالت کیفری در جامعه بین المللی بینجامد (رمضانی قوام آبادی، بهمنی، ۱۳۹۳: ۱). در عین حال، دولت های آفریقایی همانند سایر دول در شکل گیری و تاسیس مرجع دائمی کیفری بین المللی نقش کلیدی داشته اند. از ۵۳

کشور آفریقایی، ۴۷ کشور در کنفرانس رم شرکت کردند و افزون بر مشارکت فعال در کنفرانس رم، در لازم الاجرا شدن اساسنامه این دیوان نیز گام موثری برداشته‌اند. زیرا طبق ماده ۱۲۶ اساسنامه دیوان جهت لازم الاجرا شدن اساسنامه تصویب ۶۰ کشور لازم است که در زمان لازم الاجرا شدن این سند ۲۰ کشور آفریقایی یعنی یک سوم از اسناد تصویب، متعلق به کشورهای آفریقایی بوده است (رضانی قوام آبادی، پیشین: ۹۷). البته در ورای ادعای دولت‌های آفریقایی، اعتراض دیگری نهفته است و آن اینکه چرا دیوان به جنایات ارتكابی در دیگر مناطق جهان رسیدگی نکرده است. آیا جنایات ارتكابی در سرزمین فلسطین، اکراین، افغانستان و میانمار نباید مورد توجه دیوان واقع می‌شد؟ ارجاع وضعیت برخی از کشورهای آفریقایی، موضوعی است که موجب سوءتفاهم بین دیوان و دول آفریقایی شده است. حدود ۸ قضیه تاکنون در دیوان مطرح شده که همه این پرونده‌ها مربوط به قاره آفریقا است. هرچند ابتکار طرح ۵ مورد از این قضایا توسط خود دول آفریقایی ذی ربط بوده است^۱. به هر حال عدم اعتماد به دیوان، اگرچه منشا هیچ گونه اقدام موثر و عمل از طرف برخی دول در این باره نیست، افکار عمومی در راستای خروج از دیوان در حال هدایت است. در این راستا، برای نمونه اتحادیه آفریقا، در تاریخ ۱۰ سپتامبر ۲۰۱۳ در ارتباط با جنبه‌های مختلف پرونده در حال رسیدگی رئیس‌جمهور کنیا و معاون وی در خصوص اتهام ایشان به جنایات علیه بشریت، ارتكابی بعد از انتخابات ۲۰۰۷ کنیا نامه‌ای ارسال کرد. در واقع وضعیت کنیا مهم‌ترین عاملی است که سبب ایجاد نوعی حس عدم اعتماد به دیوان شد. خشونت‌های بعد از انتخابات در کنیا باعث شد تا بر اساس ماده ۱۵ اساسنامه، دادستان راساً طبق اطلاعات واصله، مجوز تحقیق را از شعبه مقدماتی دریافت کند و همین امر باعث شد تا نسبت به دیوان، موضع‌گیری شدیدی ابراز شود. از نظر دول آفریقایی، دیوان کیفری بین المللی، دیوانی برای تعقیب و محاکمه آفریقایی‌ها است و نماد «استعمار نو و امپریالیسم قضایی» محسوب می‌شود. چنین رویکردی از طرف دول آفریقایی بیشتر تحت تاثیر قضایای مطروحه در دیوان است زیرا تمامی پرونده‌ها مربوط به دول آفریقایی است و همین امر نیز این ذهنیت را تقویت کرد که گویی این مرجع جهت تعقیب و محاکمه آنها تاسیس شده است. افزون بر این، اتحادیه آفریقایی درصدد برگزاری اجلاس ویژه‌ای درباره خروج جمعی از دیوان و بازنگری در روابطش با این دیوان است که البته تاکنون چنین اجلاسی برگزار نشده است. حال این پرسش مطرح می‌شود که چه آثار و تبعاتی بر خروج دولت‌ها از دیوان متصور است؟ خروج از یک سازمان یا نهاد بین‌المللی یکی از نتایج اراده‌گرایی است. اسناد مؤسس بیشتر سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی، تشریفات خروج و کناره‌گیری را مورد شناسایی قرار می‌دهند. اغلب اسناد مؤسس بر ضرورت وجود شرایط سه‌گانه اعلان، رعایت مواعد و انجام تعهدات تاکید دارند (Marie-Claude, 1994: 114). خروج و کناره‌گیری از دیوان به طور صریح در اساسنامه پیش‌بینی شده است. طبق ماده ۱۲۷ اساسنامه «۱- کشور عضو می‌تواند با ارسال اعلامیه کتبی خطاب به دبیر کل سازمان ملل متحد، از عضویت در اساسنامه کناره‌گیری نماید. این کناره‌گیری یک سال پس از تاریخ دریافت اعلامیه، موثر واقع خواهد شد مگر آنکه اعلامیه تاریخ دیرتری را مشخص نماید. ۲- هیچ کشوری نمی‌تواند به دلیل کناره‌گیری از این اساسنامه، خود را از تعهدات ناشی از آن در زمان عضویت، از جمله از هرگونه تعهدات مالی که ممکن است تعلق گیرد، آزاد نماید. کناره‌گیری این کشور نباید بر همکاری آن با دیوان در ارتباط با تحقیقات جنایی و مراحل دادرسی که کشور انصراف دهنده در ارتباط با آن وظیفه همکاری داشته است و این وظیفه پیش از به اجرا درآمدن کناره‌گیری آغاز شده بوده، تاثیری بگذارد و همچنین نباید به هیچ وجه بر ادامه بررسی هر موضوعی که پیش از موثر شدن کناره‌گیری، تحت رسیدگی در دادگاه بوده است، خللی وارد آورد». بنابراین، با توجه به امکان خروج کشورها از اساسنامه دیوان، به موجب ماده ۱۲۷ اساسنامه آن، در صورت تحقق خروج تمامی دول آفریقایی از این مرجع،

۱. کشورهای اوگاندا، جمهوری دموکراتیک کنگو، جمهوری آفریقای مرکزی، ساحل عاج و مالی طبق ماده ۱۴ اساسنامه نسبت به جنایات ارتكابی تحت صلاحیت دیوان که در سرزمین آنها رخ داده است از دادستان درخواست تحقیق و رسیدگی کردند. قضایای سودان و لیبی بر اساس ماده ۱۳ بند (ب) اساسنامه و به ابتکار شورای امنیت در دیوان مطرح شد (رضانی قوام آبادی، ۱۳۹۳: ۱۰۰).

دولت عضو دیوان از ۱۲۲ کشور به ۸۷ کشور کاهش می یابد. اگرچه کناره گیری دولت ها در این سطح، طبق ماده ۱۲۶ اساسنامه این دیوان که برای لازم الاجرا شدن تصویب ۶۰ کشور را لازم دارد. در سال ۲۰۰۲ محقق شد و از این منظر مشکلی حادث نخواهد شد، بی تردید از نظر سیاسی، خروج کشورهای مزبور مقبولیت دیوان را تحت الشعاع قرار می دهد و این امر سبب تضعیف دیوان خواهد شد. هر چند خروج این دولت ها از حیث شکلی برابر اساسنامه بر دیوان اثری ندارد و نیز طبق ماده ۵۵ کنوانسیون وین ۱۹۶۹ حقوق معاهدات «به جز در مواردی که معاهده ترتیبی دیگر مقرر کند، هیچ معاهده چند جانبه ای بر اثر تنزل یافتن تعداد طرف های آن از حد نصابی که برای لازم الاجرا شدن معاهده ضرورت دارد، خاتمه پیدا نمی کند.» پس می توان گفت که حد نصاب، تنها در زمان تاسیس و ایجاد نهاد منشا اثر است و با موجودیت یافتن آن نهاد، اثر خود را از دست خواهد داد (رمضانی قوام آبادی، پیشین: ۱۰۷).

نتیجه گیری

تضمین قواعد در هر نظام حقوقی، جایگاهی منحصر به فرد دارد و در نحوه اجرای آن قواعد، ایفای نقش می نماید. در این میان، حقوق بین الملل بشر دوستانه و حقوق کیفری بین المللی از تعاملات و ارتباطات گسترده ای در حوزه قواعد شکلی و ماهوی برخوردار می-باشند. این دو حوزه در نظام حقوق بین الملل عمومی متأثر از سایر ارگان های سازمان ملل متحد از قبیل: «مجمع عمومی، شورای امنیت و دیوان بین الملل دادگستری» مسیر رشد و تکامل خود را پیموده و سبب غنای ماهوی در هر دو نظام حقوقی شده است. بنابراین هر دو حوزه حقوقی از تأثیرات مهمی بر یکدیگر برخوردارند. در واقع، تأثیرات حقوق کیفری بین المللی بر توسعه حقوق بین الملل بشر دوستانه از آن جهت بوده است که منجر به توسعه، پالایش و ابهام زدایی از حقوق بین الملل بشر دوستانه شده است و سبب تفسیر حجم قابل توجهی از قواعد ماهوی این نظام حقوقی گردیده است. همچنین سبب اجرای موثر آن شده است چرا که مزایای اجرای حقوق بین الملل بشر دوستانه از طریق حقوق کیفری بین المللی شامل اقدامات پیش گیرانه و بازدارنده، دلالت بر حقوقی بودن این نظام حقوقی، فردی کردن مسئولیت، محاکمات کیفری منحصرأ توسط قانون و مطابق یک رویه منصفانه و منطبق با موازین و انتساب حقوق و تعهدات دولت به مسئولین است.

اساسنامه دیوان به کرات از ایده حقوق بشر دوستانه و مولفه های این نوع از حقوق در پیشبرد سیاست های قضایی دیوان استفاده کرده است که هرکدام فرصتی برای توسعه حقوق بشر دوستانه فراهم می سازد. از تفسیر مفاد اساسنامه در چارچوب حقوق بشر دوستانه تا حمایت از بزه دیدگان و ایده عدالت ترمیمی همگی موید تلاش جامعه بین المللی برای ایجاد پیوند میان دو مقوله حقوق بشر دوستانه و عدالت کیفری در گستره اساسنامه دیوان می باشد. با وجود این روند مطلوب، دیوان تنها بخشی از گام های اولیه در روند مبارزه با بی کیفری است که هنوز به اندازه کافی تثبیت نشده است. رویه قضایی دیوان در این خصوص محدود است و تنها در بستر اساسنامه دیوان می توان دورنمایی از وضعیت حقوق بشر دوستانه در آینده را ترسیم نمود. اگر چه صرف درج صریح یا ضمنی مولفه ها و مصادیق حقوق بشر دوستانه در اساسنامه، حاکی از این باور است که دیوان در آینده به مقوله حقوق بشر دوستانه بی تفاوت نخواهد بود و در برخورد با مقوله حاکمیت دولت ها، ملاحظات حقوق بشر دوستانه را مورد حمایت و تضمین قرار خواهد داد، لیکن دیوان در زمینه توسعه حقوق بشر دوستانه با محدودیت هایی نیز مواجه خواهد بود. افزون بر محدودیت هایی که به عنوان چالش-های فعلی دیوان در جامعه بین المللی وجود دارد و در این نوشتار مورد بررسی قرار گرفت، اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها، اجازه برداشت موسع از مفهوم و مصادیق حقوق بشر دوستانه را به دیوان نمی-دهد و چنین روندی صرفاً در حوزه قواعد شکلی ممکن است. همچنین دایره صلاحیت موضوعی محدود دیوان و آستانه رسیدگی بالا برای قابلیت اعمال صلاحیت آن، بسیاری از نقض های حقوق بشر دوستانه غیر گسترده یا غیر سازمان یافته را از قلمرو رسیدگی دیوان خارج می سازد. پس برای اینکه دیوان بتواند ابزار موثری در

واکنش به جرایم بین‌المللی باشد باید دارای صلاحیت اجباری باشد. وجود یک دادستان مستقل و کارآمد برای تعقیب جرایم بین‌المللی امری ضروری است. رویه موجود که مبتنی بر رضایت دولت‌ها است نمی‌تواند به طور موثر در برقراری عدالت کیفری بین‌المللی نقش داشته باشد. با وجود این، شاید دیوان در گذر زمان و احیاناً با اصلاح اساسنامه خود بتواند بر این محدودیت‌ها چیره شود. تاسیس دیوان کیفری بین‌المللی نیز اگرچه صرفاً جهت رسیدگی به مهم‌ترین و جدی‌ترین جرایم جنگی صلاحیت داشته و همه مواردی را که در حقوق بشر دوستانه ضابطه مند شده، شامل نمی‌شود، حکایت از همگرایی حقوق بین‌الملل در مقابل از هم گسیختگی آن دارد و گویای آن است که چگونه گرایشی از حقوق بین‌الملل یعنی حقوق کیفری بین‌المللی به یاری شاخه‌ای دیگر یعنی حقوق بین‌الملل بشر دوستانه می‌شتابد و در این زمینه موثر واقع می‌شود. نهایتاً در پرتو یک نگاه واقع‌بینانه نمی‌توان انتظار معجزه و انقلابی بزرگ در عملکرد دیوان در حمایت از حقوق بشر دوستانه داشت، ولی می‌توان مدعی بود که با تاسیس و فعالیت دیوان، گامی مهم در خاتمه بخشیدن به بی‌کیفری در حوزه نقض‌های بنیادین حقوق بشر دوستانه برداشته شده است.

منابع

۱. اعلائی، مصطفی، «دیوان کیفری بین‌المللی، حقوق بشر و مسئله الحاق»، در: اسحاق آل حبیب، دیوان کیفری بین‌المللی و جمهوری اسلامی ایران، تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۷۸.
۲. آقای جنت مکان، حسین و قریشی، سید محمد جعفر، «سازوکارهای حقوقی کیفری بین‌الملل برای محاکمه تروریست‌های تکفیری در سوریه»، فصلنامه سیاست خارجی، شماره ۴، ۱۳۹۲.
۳. باقرزاده، رضوان و رنجریان، امیر حسین، «بنیان اجرای حقوق بشردوستانه: تعهد دولت‌ها به رعایت و تضمین رعایت حقوق بشردوستانه»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، شماره ۴۶، ۱۳۹۴.
۴. بهمن تاجانی، شهرام، «حاکمیت و مسئولیت حمایت در پرتو حقوق بین‌الملل کیفری»، فصلنامه سیاست جهانی، شماره ۱، ۱۳۹۴.
۵. بیگ زاده، ابراهیم، «جنایت نسل‌کشی و جنایات بر ضد بشریت در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره‌های ۲۱-۲۲، ۱۳۷۷.
۶. تاموشات، کریستیان، حقوق بشر، ترجمه و نگارش حسین شریفی طراز کوهی، تهران: نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۶.
۷. حسینی، سید ابراهیم و مریدی فر، حسین، «معضل پراکندگی صلاحیت برای احراز وقوع تجاوز در عرصه بین‌المللی»، فصلنامه تعالی حقوق، شماره ۲، ۱۳۹۲.
۸. دلخوش، علیرضا، مقابله با جرایم بین‌المللی تعهد دولت‌ها به همکاری، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، چاپ اول، ۱۳۹۰.
۹. دیهیم، علیرضا، درآمدی بر حقوق کیفری بین‌المللی در پرتو اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، چاپ اول، ۱۳۸۰.
۱۰. ذاکریان، مهدی، مفاهیم کلیدی حقوق بشر بین‌المللی، تهران: نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۹۲.
۱۱. رضوی فرد، بهزاد و نصراله‌ی شهری، نیما، «اشکال متفاوت تعارض صلاحیت در حقوق بین‌الملل کیفری در پرتو اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری»، مجله مطالعات حقوقی، شماره ۲، ۱۳۹۵.
۱۲. رضوانی قوام آبادی، محمد حسین و بهمنی، منصور، «تحقق عدالت کیفری بین‌المللی در آفریقا؛ موانع و راهکارها»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، شماره ۱، ۱۳۹۶.

۱۳. رضانی قوام آبادی، محمد حسین، «تاسیس دیوان کیفری آفریقایی: افسانه یا واقعیت»، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۸۶، ۱۳۹۳.
۱۴. زمانی، سید قاسم و حسینی اکبرنژاد، هاله، «جامعه بین‌المللی و عدالت کیفری جهانی»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، شماره ۳، ۱۳۹۴.
۱۵. سبزواری نژاد، حجت‌الله و نامیان، پیمان، «ارزیابی سیاست جنایی تقنینی بین‌المللی در تعقیب تروریسم با توسل به صلاحیت جهانی»، فصلنامه رسالت حقوق کیفری (دانشگاه حضرت معصومه «س»)، شماره ۲، ۱۳۹۳.
۱۶. سلیمی ترکمانی، حجت، «تاملی بر ظرفیت‌های دیوان بین‌المللی کیفری»، مجله آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۱۳، ۱۳۹۶.
۱۷. شهب، ویلیام، مقدمه‌ای بر دیوان کیفری بین‌المللی، ترجمه سید باقر میر عباسی و حمید الهویی نظری، تهران: انتشارات جنگل، چاپ اول، ۱۳۸۴.
۱۸. شریعت باقری، محمد جواد، «نگاهی به اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی، شماره ۱۲، ۱۳۷۷.
۱۹. صالحی، جواد، «اعمال صلاحیت تکمیلی دیوان بین‌المللی کیفری در خشونت‌های داخلی در بستر بی‌ارادگی دولت کنیا»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، شماره ۳، ۱۳۹۷.
۲۰. صفایی آتشگاه، حامد و سلامی، مهرداد، «مسئولیت سران و نظامیان دولت‌های متجاوز در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی»، فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس، شماره ۱۹، ۱۳۹۲.
۲۱. ضیایی بیگدلی، محمد رضا، حقوق بین‌الملل بشردوستانه، تهران: کتابخانه گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۹۲.
۲۲. ضیایی، یاسر و حکیمی‌ها، سعید، «شرایط قانونی اعمال صلاحیت جهانی در حقوق بین‌الملل»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، شماره ۵۳، ۱۳۹۵.
۲۳. کاسسه، آنتونیو، حقوق کیفری بین‌المللی، ترجمه حسین پیران و همکاران، تهران: انتشارات جنگل، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۲۴. کریانگ ساک، کیتی شایزری، حقوق کیفری بین‌المللی، ترجمه حسین آقایی، تهران: انتشارات جنگل، چاپ دوم، ۱۳۸۷.
۲۵. لسانی، سید حسام‌الدین و یدائی امناب، محسن، «امکان رسیدگی به جنایات داعش در دیوان کیفری بین‌المللی از دیدگاه حقوق بین‌الملل»، فصلنامه سیاست خارجی، شماره ۴، ۱۳۹۴.
۲۶. «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها ناشی از عدم اجرای تصمیمات دیوان کیفری بین‌المللی»، ماهنامه پژوهش ملل، شماره ۲۲، ۱۳۹۶.
۲۷. معظمی، شهلا و نامیان، پیمان، «نسل سوم محاکم کیفری بین‌المللی؛ دستاوردها، هنجارها و چالش‌ها»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، شماره ۱۱، ۱۳۹۴.
۲۸. ممتاز، جمشید، صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی در محاکمه افراد متهم به ارتکاب جنایات جنگی با تأکید بر آثار الحاق یا عدم الحاق جمهوری اسلامی ایران به اساسنامه دیوان، دیوان کیفری بین‌المللی و جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۷۸.
۲۹. موسی زاده، رضا و امینیان، اکبر، جمهوری اسلامی ایران و دیوان کیفری بین‌المللی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول، ۱۳۹۰.
۳۰. میر محمد صادقی، حسین، دادگاه کیفری بین‌المللی، تهران، نشر دادگستر، چاپ دوم، ۱۳۸۳.
۳۱. نوروزی، میثم، «ابعاد و فرایندهای متقابل حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل کیفری در حوزه قواعد شکلی»، ماهنامه پژوهش ملل، شماره ۲۱، ۱۳۹۶.
۳۲. وکیل، امیر ساعد، حقوق بین‌الملل عمومی، ج ۲، تهران: انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۹۰.
۳۳. هنکرتز، ژان ماری و دو سوادبک، لوئیس، حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی (جلد اول قواعد)، ترجمه دفتر امور بین‌الملل قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، چاپ اول، انتشارات مجد، ۱۳۸۷.

34. Balasco, Lauren Marie, "The International Criminal Court as a Human Security Agent", *The Fletcher Journal of Human Security*, Vol. 28, 2013.
35. Bantekas, Lias & Susan Nash, *International Criminal Law*, 3ed Ed., London-NewYork, Routledge-Cavendish, 2007.
36. Bekou, Olympia, "The ICC and Capacity Building at the National Level", *International Criminal Justice: The Law and Practice of the International Criminal Court*, Carsten Stahn(ed), Oxford University Press, 2015.
37. Burke-White, William, *A Community of Courts: Toward A System of International Criminal Law Enforcement*, *Michigan Journal of International Law*, Vol. 24, Fall 2003.
38. Cassese, Antonio, *International Law*, 2nd ed., Oxford University Press, 2005.
39. Dannenbaum, Tom, "Why Have We Criminalized Aggressive War?", *The Yale Law Journal*, Vol. 126(5), 2015.
40. Dicker, Richard, "A Flawed Court in Need of Gredibility", *New York Times*, (New York, 1 May), 2012.
41. Dock, Marie-Claude, "le retrait des members des organizations internationals de la famili des Nations Unies", AFDI, 1994.
42. Greenwood, Christopher, "Historical Development and Legal Basis", in: *The Handbook of International Humanitarian Law*, Dieter Felck (ed.), 2nd ed., Oxford University Press, 2008.
43. Heller, Kevin Jon, "The Shadow Side of Complementary: The Effect of Article 17 of the Rome Statute on National Due Process", *Criminal Law Forum*, Vol. 17(3-4), 2006.
44. Jurdi, Nidal Nabil, "The Complementarity Regime of the International Criminal Court in Practice: Is It Truly Serving the Purpose? Some Lessons from Libya", *Leiden Journal of International Law*, Vol. 30(1), 211-235, 2017.
45. Jurdi, Nidal Nabil, "The Domestic Prosecution of the Crime of Aggression after the International Criminal Court Review Conference: Possibilities and Alternatives", *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 14(2), 2013.
46. Kaul, Jur. H. C. Hans-Peter, *Human Rights and the International Criminal Court*, At the International Conference: "The Protection of Human Rights through the International Criminal Court as a Cintribution to Constitutionalization and NationBuilding", 21 January, 2011.
47. Kleffner, Jann K., *Complementarity in the Rome Statute and National Criminal Jurisdities*, Oxford University Press, 2008.
48. Knoops, Green-Jan Alexander, *Theory and Practice of International and Internationalized Criminal Proceedings*, Hague, Kluwer Law International, 2005.
49. Mundis, Daril A, *New Mechanism for the Enforcement of International Humanitarian Law*, *American Journal of International Law*, 2001.
50. Mundis, Daril A, *New Mechanism for the Enforcement of International Humanitarian Law*, *American Journal of International Law*, 2001.
51. Nadya Sadat, Leila, "Understanding the Complexities of International Criminal Tribunal Jurisdiction", *Routledge Handbook of International Criminal Law*, William A. Schabas & Nadia Bernaz (eds.), Routledge, 2011.
52. Natarajan, Mangai & Antigona Kukaj, "The International Criminal Court", *International Crime and Justice*, Mangai Natarajan (ed.), Cambridge University Press, 2011.
53. Nsereko, Daniel David Ntanda, "The ICC and Complementary in Practice", *Leiden Journal of International Law*, Vol. 26, 2013.
54. Oberleitner, Gerd, *Global Human Rights Institutions: Between Remedy and Ritual*, United Kingdom, Policy Press, 2007.
55. Schabas, William A. & Mohamed M. El Zeidy, "Article 17: Issues of Admissibility", *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, Otto Trifftere & Kai Ambos (eds.), C.H. Beck. Hart. Nomos, 2011.
56. Scharf, Michael P., "Universal Jurisdiction and the Crime of Aggression", *Harvard International Law Journal*, Vol.53(2), 2012.